

Slutevaluering af uddannelsesprojektet ”Veje Videre”

Slutevaluering af uddannelsesprojektet ”Veje Videre”

© Dansk Videnscenter for Ordblindhed, 2010

Evaluator: Martin Hauerberg Olsen

Dansk Videnscenter for Ordblindhed

Rymarksvej 1

2900 Hellerup

+45 39 96 80 80

www.dvo.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	4
Overvejelser om evalueringsform	4
Fremgangsmåde	5
Summativ målopfyldelsesevaluering	6
Virkningsevaluering.....	10
1) Samklang mellem programteori og implementering heraf	10
2) Validering af programteori og implementering.....	10
3) Nuancering ved inddragelse af deltagerudsagn	10
Programteori.....	11
Særlige indsatsområder i forhold til vejledning.....	11
Særlige indsatsområder i forhold til undervisning.....	11
Vurdering af implementeringen af programteorien.....	12
Konklusion.....	16
Referencer.....	17
Formidling af projektet og metodekatalogerne 2008 – 2010	19

Indledning

Nærværende evaluering er udarbejdet af Dansk Videnscenter for Ordblindhed i forbindelse med færdiggørelsen og afrapporteringen af uddannelsesprojektet Veje Videre på VUC Hvidovre-Amager.

Evalueringsrapporten er forankret i projektbeskrivelsen for Veje Videre (Mundt, 2006), afsnittet 'Evaluering', hvori form og plan for projektets evalueringer skitseres. Veje Videre evalueres på følgende måder:

- Løbende procesevaluering (formativ evaluering)
- Afsluttende evaluering (summativ målopfyldelsesevaluering)
- Opfølgende evaluering

Den løbende procesevaluering har udmøntet to statusrapporter (Mundt, 2007 og Gadegaard & Mundt, 2008) samt to midtvejsevalueringer (Gadegaard, 2008 og 2010a).

I nærværende rapport fremlægges den afsluttende, summative evaluering af projektet. Slutevalueringen omfatter undervisningsforløbene og dertil knyttede udviklings- og formidlingsaktiviteter til og med Fase 4, jf. Mundt, 2006, s. 8 – 10, det vil sige uddannelsesprojektets udviklingsforløb (selve 'produktudviklingen').

I projektets opfølgingsfase (Fase 5) er planlagt opfølgende evaluering på deltagerniveau, henholdsvis 3 og 5 år efter at deltagerne har forladt Veje Videre (se Mundt, 2006, s. 17).

Overvejelser om evalueringsform

Med summativ evaluering forstås 'målopfyldelsesevaluering' (Pedersen, 2003). Den summative evaluering er med andre ord en *dokumentation* af, om projektet har indfriet sine delmål. I en summativ projektevaluering er første skridt i evalueringsarbejdet derfor allerede taget ved opstillingen af projektplan med specificerede delmål og projektfaser ('fastsatte pejlemærker' – Mundt, 2006, s. 17).

Med en summativ evalueringsform gælder det – som for alle typer af evaluering i øvrigt – at formen udelukker visse evalueringsperspektiver, lige så vel som den åbner for andre. En summativ evaluering åbner for det, som i evalueringslitteraturen kaldes et *goal-attainment*-perspektiv (har man nået det, man satte sig for?), men undersøger fx ikke i udgangspunktet selve arbejdsprocesserne i et projekt og spørger heller ikke til, *hvordan* og *hvorfor* det lykkedes (eller mislykkedes) at nå de givne, specificerede mål. "Evalueringen mørklægger så at sige processen." (Pedersen, 2003).

Argumentet for at vælge den summative målopfyldelsesevaluering baserer sig på ønsket om at 'realitetsteste' overensstemmelsen mellem projektbeskrivelsens specifikke målsætninger på den ene side og de afholdte projektaktiviteter og de konkrete produkter i form af statusrapporter, metodekataloger, strateginotat, faglige artikler med mere på den anden side. Har projektet indfriet sine specificerede delmål? Har de planlagte aktiviteter været afholdt? I jo højere grad det kan bekræftes, at målene er nået, des større legitimitet kan projektet tilskrives.

I en summativ evaluering må evaluator ikke være for involveret i selve projektet. En fair bedømmelse forudsætter en vis distance hos den evaluerende instans. Det forholder sig sådan, at DVO har været involveret på supervisions- og fagligt sparringsniveau gennem hele projektforsøget. DVO har ikke selv haft ansvar for projektets gennemførelse eller nogen faglig eller økonomisk interesse i at påvirke evalueringens resultat i en bestemt retning. Evaluator, Martin Hauerberg Olsen, som er forfatter til denne rapport, har desuden som forholdsvis nytiltrådt medarbejder i DVO ikke haft berøring med projektet længere tilbage end den nyligt afholdte konference og redigeringen af projektets metodekataloger (begge dele i marts, 2010). Evaluator vurderer på den baggrund selv at besidde den fornødne grad af 'evaluatorneutralitet' i forhold til projektforsøget.

Endelig afgrænser projektbeskrivelsen også en evalueringens målsætning om at identificere betydningsfulde faktorer for læsesvages kursisters deltagelse i et uddannelsesforløb. Denne målsætning ligger i nogen grad ud over den summative målopfyldelsesevalueringens muligheder og inddrager et perspektiv fra virkningsevaluering (Dahler-Larsen, 2003), en type af evaluering som beskæftiger sig med forholdet mellem målsætning/indsats og produkt/udbytte samt de processer, der er bestemmende for målopfyldelsen. På sin vis inddrager virkningsevaluering et fokus på netop de processuelle kausalforhold, som målopfyldelsesevalueringen ellers "mørklægger."

Nærværende evaluering inddrager imidlertid ikke en klassisk virkningsevaluering, idet selve *processerne*, som er bestemmende for sammenhængen mellem aktiviteter og resultater ("hvordan man kom fra a til b") ikke kortlægges som sådan. Det, der er tale om her, er, at evalueringen med udgangspunkt i projektbeskrivelsen tager et skridt ud over den summative målopfyldelsesevalueringens grænse i et forsøg på at undersøge bestemte *faktorer*, der har betydning for kursistdeltagelse. Ambitionen placerer sig et sted "på vejen" hen imod virkningsevaluering.

Selvom der ikke foretages en klassisk og "fuldrigget" virkningsevaluering, vil den mere undersøgende del af evalueringen alligevel blive benævnt som sådan i fremstillingen for at adskille den fra den summative evaluering.

Fremgangsmåde

Summativ evaluering

Evalueringen af projektets resultater baserer sig på sekundære data, det vil sige allerede foreliggende dokumenter i form af:

- Projektbeskrivelse (Mundt, 2006),

det vil sige målevalueringens 'tjekliste', som holdes op imod følgende, udvalgte 'slut'-dokumenter fra projektet:

- Midtvejsevaluering - afsluttende (Gadegaard, 2010a)
- Metodekataloger (Gadegaard & Clausen, 2010)
- Strateginotat (Gadegaard, 2010b)

Evalueringen vurderer projektbeskrivelsens hensigtserklæringer og målsætninger én for én i Tabel 1 + 2.

Virkningsevaluering

I evalueringen af betydningsfulde faktorer for kursisdeltagelse arbejdes ud fra programteori, det vil sige forhåndsforestillinger om, hvad det er for rammer, aktiviteter og indsatsprioriteringer, som har betydning for kursisdeltagelse og gennemførelse. Programteorien opstilles med udgangspunkt i projektbeskrivelsen (Mundt, 2006). Denne opererer ikke med egen eksplicit programteori, men tilkendegiver en række hensigter og aktiviteter, der tilsammen konstituerer programteorien.

Programteori er et begreb hentet fra virkningsevaluering (Dahler-Larsen, 2003) og er et metodisk værktøj blandt flere til at undersøge forholdet mellem indsats til sluteffekt i et udviklingsprojekt med. I denne evaluering skal programteorien forstås som projektets egen tilkendegivelse af *faktorer* (i form af rammer, aktiviteter og indsatsområder), hvis tilstedeværelse skønnes at bidrage positivt til målopfyldelse.

Programteorien undersøges på baggrund af resultaterne fra teoriens implementering, det vil sige selve udviklingsprojektet, sådan som det er dokumenteret i midtvejsevaluering, metodekatalog og strateginotat. I det omfang at den summative evaluering i øvrigt kan dokumentere positive resultater såsom høj gennemførelse og opfyldelse af de opstillede projektmål for kursisdeltagelse i øvrigt, må overensstemmelse mellem 1) programteori og 2) implementeringen heraf anses som en helt overordnet legitimering af dem begge. Programteorien og implementeringens enkeltdele kan imidlertid ikke sammenlignes og rangordnes i forhold til en vurdering af 'hvad der virker bedst' (eller det modsatte). Dertil kræves et andet undersøgelsesdesign.

Programteorien og implementeringen af den kan videre legitimeres på et fagligt grundlag af både forskningsmæssig og mere 'erfaringsmæssig' baseret viden om ordblindhed og ordblindeundervisning. I virkningsevalueringen vil desuden indgå en enkeltstående kursistevaluering fra metodekataloget, hvis separate udsagn selvfølgelig har begrænset generaliseringsværdi, men som ikke desto mindre i første omgang kan give indtryk af enten at styrke eller at svække programteoriens implementering og måske videre frem kan tjene som forarbejde til den opfølgende kursistevaluering 2010-2013 (Mundt, 2006).

Summativ målopfyldelsesevaluering

I Tabel 1 opstilles de seks overordnede hensigtserklæringer, som er opstillet i projektbeskrivelsen. Hver hensigtserklæring holdes op imod relevante udsagn fra de udvalgte projektdokumenter (Gadegaard, 2010a + b; Gadegaard & Clausen, 2010).

I Tabel 2 opstilles projektbeskrivelsens konkrete målsætninger på henholdsvis deltager-, underviser/vejleder- og skole-/systemniveau. Disse evalueres på samme måde som i Tabel 1.

Følgende kommentarer knyttes til skemaerne:

- Over hele linjen konstateres høj målopfyldelse.
- Vurderingen af målopfyldelse hviler på fylldig dokumentation i både midtvejsevaluering, metodekataloger og strateginotat.
- Det ene punkt, hvor målet ikke til fulde er opfyldt, er beskrevet nærmere i midtvejsevalueringen og også her angivet som utilstrækkeligt realiseret (Gadegaard 2010a, s. 3). Det drejer sig om overførsel af viden og læring mellem VUC og modtagende uddannelsesinstitutioner. Den summative evaluering kan og skal i princippet ikke give svar på, hvad der ligger til grund for den mangelfulde målopfyldelse. Men midtvejsevalueringen angiver selv årsager som:
 - Generel travlhed i hverdagen for undervisere og vejledere på undervisnings- og uddannelsessteder som VUC og erhvervsskoler, hvilket giver ringe muligheder for at træffe aftale om fælles mødeaftaler, hvor alle, som er involveret omkring den unge i vejledningsindsatsen, kan deltage. Dette betyder, at grundlaget at erfaringsindsamle- og udveksle på bliver utilstrækkeligt.
 - Underviseres og vejlederes optagethed af andre typer problemstillinger end overgangsvejledning, som kan betyde, at det fremadrettede fokus på vejledningsindsatsen bliver utilstrækkeligt.
 - Kursistdeltageres flytning og udskiftning af telefonnumre, der besværliggør kontakt og samarbejde med og omkring den enkelte kursist.

Slutdokumenter som evalueringen baserer sig på	Bidrag til nationale indsatsområder	Bidrag til regionale indsatsområder	Fokus på læringstilgange og strategier over for unge ordblinde	Fokus på helhedsorienteret overgangsvejledning og brobygning mellem VUC og erhvervsuddannelserne	Styrkelse af partnerskab mellem relevante parter og aktører i Hovedstaden	Udvikling af viden om målgruppen af unge ordblinde – til brug for systemaktører regionalt og nationalt
<p>Midtvejsevaluering¹</p> <p>Metodekataloger²</p> <p>Strateginotat³</p>	<p>Deltagerne i projekt Veje Videre har alle været i en socialt udsat position som følge af manglende læse-/skrivefærdigheder og store faglige efterslæb, som har betydet ringe muligheder for at gennemføre en ungdomsuddannelse. Som sådan har alle deltagere været i stor risiko for udstødelse fra arbejdsmarkedet samt mangelfuld opfyldelse af personlige ambitioner og målsætninger i livet i det hele taget.</p> <p>Projektet har haft gennemførelsesprocent på 56 %. Af disse har 79 % allerede påbegyndt videre ungdoms- eller voksenuddannelse. I udgangspunktet havde de deltagende kursister meget ringe tro på, at de kunne gennemføre 9. klasse med efterfølgende påbegyndelse af en ungdomsuddannelse.</p> <p>Resultat er således et positivt bidrag til opfyldelse af regeringens målsætning om, at mindst 95 % af en samlet ungdomsårgang i år 2015 skal gennemføre en ungdomsuddannelse, jf. blandt andet 'Velærdsaftalen'.</p>	<p>I Region Hovedstadens udviklingsplan er særligt fokus på frafald i uddannelsessystemet. Bøgligt svage og udsatte unge skal støttes og motiveres til at gå i gang med en ungdomsuddannelse.</p> <p>Blandt regionens unge forlader 1 ud af 6 folkeskolen uden de skriftsprogslige kompetencer, som kræves for at gennemføre en ungdomsuddannelse. Veje Videre kursister er netop kendetegnet ved at stå uden afgangseksamen og have været tilstrækkelig udredt i grundskolen.</p> <p>Veje Videre har opbygget et undervisningstilbud, der tager udfordringen op og bidrager med udvikling og formidling af anbefalinger til undervisere og vejledere i systemet, sådan at regionens ambitioner på sigt kan imødekommes i højere grad.</p>	<p>Veje Videre både bekræfter en stor del af det, som læseforskningen allerede har identificeret som virkningsfulde tilgange i undervisningen af ordblinde, og åbner også for en udvidelse af opmærksomhedsfeltet til at omfatte problemstillinger knyttet til dobbeltdiagnoser (komorbiditet), hovedsageligt dysleksi/ADHD og dysleksi/dyskalkuli. Projektets erfaringsindsamling og systematiserede overvejelser er nyskabende i en dansk kontekst.</p> <p>Veje Videre opstiller i to metodekataloger en række anbefalinger i forhold til læringstilgange og kompensationsmuligheder over for unge udsatte med ordblindhed og dobbeltdiagnose (metodekataloger).</p>	<p>Vejledningsindsatsen har været tværinstitutionel (VUC, UU og uddannelsessteder) og tværfaglig (vejledere, undervisere og mentorer).</p> <p>Vejledningen har været tilrettelagt på forskellige måder, både som individuelle og kollektive forløb med fokus på at udforske forskellige typer af respons og udviklingsmuligheder.</p> <p>Veje Videre har endvidere arbejdet med udvikling af en holistisk tilgang i vejledningen, hvor hele kursistens 'leverum' og (ofte kaotiske) livssituation tages til efterretning.</p>	<p>Igennem projektet har der fundet erfaringsudveksling sted imellem VUC Hvidovre/Amager, Hovedstadens Ordblindeskole, Region Hovedstaden, UU København, Jobcenter København med flere.</p> <p>Relationerne til relevante parter er foregået dels på styregruppeniveau i projektet og dels gennem aktiviteter som efteruddannelse, seminar og konference.</p>	<p>Projektet har udmøntet et strateginotat, som over for aktører på systemniveau dels dokumenterer de positive resultater af udviklingsprojektet – med bud på faglige og kontekstuelle forhold, som synes befordrende for kursistdeltagelse og - gennemførelse – samt dels identificerer barrierer i undervisningstaxameter-, hjælpemiddelbevillings- og prøvedispenationsbestemmelserne.</p> <p>Strateginotatets pointer i forhold til medvindsfaktorer og barrierer er også formidlet i metodekatalogerne fra projektet.</p>
Mål opfyldt	✓	✓	✓	✓	✓	✓

¹ Gadegaard (2010a)

² Gadegaard & Clausen (2010)

³ Gadegaard (2010b)

Slutdokumenter som evalueringen baserer sig på	Deltagerne							Underviserne/vejlederne		Skole og system		
	Faglige kundskaber og færdigheder i dansk, matematik og engelsk svarende til 9. klasse	Opbygning af viden i historie, samfundsfag, psykologi og naturfag	Indsigt i egne læringsstrategier og aktiv anvendelse af dem	Indblik i egne kompensationsmuligheder	Afklaring af kompetencer og beslutning om videreuddannelses- og erhvervsvalg	Påbegyndelse af selvvalgt uddannelsesforløb under eller efter deltagelse i Veje Videre	Gennemførelse af uddannelsesforløb ⁴	Bevidsthed om læringsstile og anvendelse af strategier og metoder i undervisningen og vejledningen	Udvikling af metodekatalog for hhv. undervisere og vejledere	Vejledere i alle systemer kender til redskaber til visitation, afklaring og overgangs- og gennemførelsesvejledning	Overførsel af viden og læring mellem VUC og modtagende uddannelsesinstitutioner	Generering af ny viden om undervisning og vejledning af unge ordblinde – viden til brug på regionalt og nationalt plan
Midtvejs-evaluering ⁵ , Metodekataloger ⁶ Strateginotat ⁷	65 % af deltagerne har gennemført med prøve i et eller flere fag. Gennemførelsesraten samlede karakternemsnit på tværs af de tre fag svarer til ikke-ordblinde. I engelsk lå prøvebedømmelserne for de eksamensprøvede kursister generelt over middel, i matematik lidt under.	Fagpakken 'Snusefagene' har rummet faglige forløb inden for de nævnte fagretninger. (Ingen prøve-aflæggelse). Kursisterne har især oplevet psykologiundervisningen som en stor succes.	Deltagerne har haft mulighed for at arbejde med sig selv, deres læringsstil (studiestrategier) og adfærd i psykologiundervisningen. Dette bevidsthedsarbejde har deltagerne generelt været meget optagede af og begejstrede for. I grundfagene – især i dansk – har kursisterne arbejdet systematisk med læse- og problemløsningsstrategier.	Arbejdet med it har haft høj prioritet og er inddraget i alle fag i undervisningsforløbet. Kursisterne har også fået indblik i eksisterende muligheder for og udbytte af prøvedispensationer	Projektet har indeholdt målrettede aktiviteter med refleksion over og opstilling af en uddannelsesplan A og B for alle kursister.	Størstedelen af kursisterne (79%) er efter endt forløb i gang med en erhvervsuddannelse eller andet VUC-tilbud (Veje Videre, alm. AVU eller HF).		Projektet har haft fokus på udvikling af fælles viden om målgruppens behov og kompensationsmuligheder, herunder it, adgang til digitale tekster m.m. Hovedstadens Ordblindeskole har bidraget med efteruddannelse i brugen af kompensatorisk it for ordblinde. Udvikling af vejledningsprocedurer og metoder gennem efteruddannelse, supervision (bl.a. HO og DVO) og tværinstitutionelt samarbejde (VUC, UU, jobcentre og andre)	Fyldige og gennemarbejdede beskrivelser af metoder, strategier, erfaringer og opmærksomhedspunkter i katalogform er udarbejdet og formidlet (bland andet til gratis download) gennem VUC og DVO. Projektet har også udviklet samarbejde med erhvervsskoler og jobcentre.	Opbygning af velfungerende vejledningssamarbejde mellem VUC og UU på både klasse- og individniveau. Dette udviklingsarbejde er kvalificeret gennem supervisionsforløb med DVO og gennem forskellige kursusforløb.	Vanskeligt at skabe og bevare et tæt samarbejde mellem institutioner omkring den enkelte ordblinde. Men indsigt og forståelse for målgruppens vanskeligheder og behov har dog under hele forløbet været i stærk vækst hos de uddannelsesinstitutioner og centre.	Solidt indblik i forhold vedr. undervisning og vejledning af unge ordblinde. Analyseret, systematiseret og formidlet i først og fremmest metodekataloger, men også gennem evalueringer, konferencer og strateginotat. Se publikationsliste,
Mål opfyldt	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	X (ikke til fulde)	✓

⁴ Kan først vurderes i forbindelse med opfølgende evaluering 2010 – 2013.

⁵ Gadegaard (2010a)

⁶ Gadegaard & Clausen (2010)

⁷ Gadegaard (2010b)

Virkningsevaluering

Spørgsmålet til virkningsevalueringen er i dette tilfælde "[...] at identificere særligt betydningsfulde faktorer, når læse- skrivesvage borgere deltager i et målrettet ordinært uddannelsesforløb" (Mundt, 2006 s. 17).

Projektbeskrivelsen udpeger selv en række indsatsområder og konkrete initiativer, der afspejler projektets formodning om 'særligt betydningsfulde faktorer'. Tilsammen udgør de *projektets programteori*. Med programteorien og dokumentationen for dens implementering i form af bl.a. midtvejsevaluering, metodekatalog og strateginotat kan virkningsevalueringen gøre følgende:

1) Samklang mellem programteori og implementering heraf

Evalueringen går på baggrund af målopfyldelsesevalueringen ud fra en præmis om, at Veje Videre samlet set kan betegnes som en succes – det vil sige et eksperiment, der jf. målopfyldelsesevalueringen er lykkedes. Til denne konklusion bidrager også andre eksterne vidnesbyrd som fx Undervisningsministeriets store bevågenhed omkring projektet (Gadegaard, 2010c – se også publikationsliste s. 19) samt en markant interesse i DVO's eget netværk af ordblindeundervisere på voksenområdet (typisk VUC-ansatte). Senest har også et VUC i Fredericia iværksat et særligt tilbud for udsatte unge med ordblindhed med inspiration fra 'Veje Videre-skabelonen' (<http://www.vucfredericia.dk/index.php?option=comcontent&view=article&id=221&Itemid=311>).

For så vidt programteorien ved granskning af midtvejsevaluering, metodekataloger og strateginotat kan skønnes vel implementeret, må denne samlet set vurderes som et solidt og redeligt bud på kombinationen af "særligt betydningsfulde faktorer", der tilsammen bidrager positivt til, at "læse- skrivesvage borgere deltager i et målrettet ordinært uddannelsesforløb."

Denne vurdering dog kan ikke afgrænse nogen enkeltaktiviteter i projektet som mere virkningsfulde end andre. Vurderingen udelukker heller ikke andre mulige kombinationer af faktorer, der i et givent samspil kan vurderes som positive. Til dette forbehold er der også at tilføje betydningen af mere subtile 'moderatorer', som fx opgaveinstruktion, arbejdsintensitet, fremmødefrekvens og andre modererende elementer, som det ville kræve et andet undersøgelsesdesign at skabe overblik over og efterfølgende at vurdere.

2) Validering af programteori og implementering

Virkningsevalueringen kan dernæst holde programteorien og implementeringen af den op imod eksisterende, evidensbaseret viden om betydningsfulde faktorer i undervisningen af Veje Videres målgruppe af udsatte unge med ordblindhed. Der findes en stor mængde facts om undervisning af ordblinde, imens undervisningsmæssige fordringer ved dobbeltdiagnoser er mindre belyst i den evidensbaserede forskning.

3) Nuancering ved inddragelse af deltagerudsagn

Sluttelig inddrager evalueringen tilkendegivelser fra undervisere, vejledere og kursistdeltagere, i det omfang sådanne er tilgængelige i dokumentationen af programteoriens

implementering, det vil sige i henholdsvis midtvejsevaluering, metodekataloger og strateginotat.

Programteori

Programteorien opstilles med udgangspunkt i projektbeskrivelsen (Mundt, 2006). Denne udpeger forskellige aktiviteter. Nogle aktiviteter orienterer sig mod projektdeltagerne (kursisternes) tilegnelse af læse-/skrivefærdigheder og andre faglige kundskaber inden for selve projektperioden. Andre aktiviteter har et langtidsperspektiv og fokuserer på at opbygge partnerskaber og samarbejdsformer imellem aktørerne i uddannelses- og vejledningssystemet på sigt. Den fælles viden, der over tid forventes erhvervet gennem det tværgående samarbejde, vil ligeledes *over tid* skulle bearbejdes, formidles og omsættes til initiativer i praksis. Derfor ligger det ikke inden for evalueringens rammer at tage disse mere fremadrettede aktiviteter i betragtning. Her ses udelukkende på aktiviteter, hvis mulige følgevirkninger har kunnet erfares senest på tidspunktet for sidste midtvejsevaluering (afsluttende), (Gadegaard, 2010a).

I det følgende opstilles, hvad evaluator har kunnet udlede af programteori fra projektbeskrivelsen i forhold til vejledning og undervisning af kursistmålguppen.

Særlige indsatsområder i forhold til vejledning

I projektbeskrivelsen kan identificeres følgende punkter til projektets programteori:

Deltagere vil profitere af at modtage:

- helhedsorienteret vejledningsindsats og brobygningsaktiviteter
- løbende vejledning gennem hele forløbet med fokus på både læringsproces og afklaring af uddannelsesmuligheder og -ønsker
- både individuelle og gruppebaserede afklarende vejledningsaktiviteter

Deltagere vil endvidere profitere af, at vejlederne har:

- adgang til og deltagelse i vejledernetværk samt supervision

Særlige indsatsområder i forhold til undervisning

I projektbeskrivelsen kan identificeres følgende punkter til projektets programteori:

Deltagere vil profitere af at modtage:

- grundig, individuel visitation, herunder også afklaring af dobbeltdiagnoser eller andre vanskeligheder
- undervisning tilrettelagt som en kombination af AVU basis (dansk, engelsk og matematik), AVU trin 1 (dansk, engelsk og matematik), introducerende undervisning i AVU-fagene historie, psykologi, samfundsfag, naturfag samt OBU, herunder hensyntagende undervisning i dansk, engelsk og matematik
- it-rygsæk med kompenserende programmer
- undervisning i brug og have mulighed for daglig og intensiv anvendelse af it-rygsæk

Deltagere vil endvidere profitere af, at undervisere har:

- adgang til efteruddannelse og supervision i forhold til at skaffe sig øget viden om undervisningsmetoder (dansk, engelsk og matematik) til unge ordblinde, anvendelse af it-støtte og indsigt i andre sproglige eller psykiske vanskeligheder
- adgang til månedlige møder for med mulighed for erfaringsopsamling og drøftelse og justering af metoder og organiseringen af undervisningen.

Vurdering af implementeringen af programteorien

Vurderingen går frem efter de tre punkter skitseret i ovenfor:

- 1) Anslå overensstemmelsen mellem programteori og implementering heraf
- 2) Validere programteori og implementering
- 3) Nuancere vurderingen ved at inddrage deltagerudsagn

Ad 1)

Både midtvejsevaluering, metodekataloger og strateginotat bekræfter i al væsentligt programteorien, sådan som den kan udledes af projektbeskrivelsen. Overensstemmelsen mellem programteori og implementeringen af den vurderes således til at være høj.

Dokumenterne fra projektførløbet dokumenterer dels, at de planlagte møde-, -udviklings- og kursusaktiviteter har fundet sted og dels, at vægtningen af indholdselementer i selve uddannelses- og vejledningstilbuddet i Veje Videre (visitation, kombination af undervisningsmuligheder, it-implementering m.m.) stemmer godt overens med projektbeskrivelsens hensigtserklæringer.

En mere dybdegående virkningsevaluering ville kunne kaste lys over hvilke proceselementer, der særligt har gjort udslag i forhold til programteoriens implementering. Som nævnt forudsætter en sådan evaluering et andet datagrundlag end det foreliggende, men på baggrund af den trods alt fyldige dokumentation i midtvejsevaluering, metodekataloger og strateginotat synes det dog muligt at give i al fald et par bud:

- Tidsfaktoren synes at spille en væsentlig rolle for kursistgruppen, der ud over svær ordblindhed også for fleres vedkommende har andre diagnoser i form af fx ADHD og dyskalkuli. Hertil kommer forskellige sociale og psykiske problemstillinger, som har fyldt meget hos kursisterne. Denne kombination af vanskeligheder fordrer efter meget at dømme, at der findes rigelig tid til:
 - at skabe trygge rammer
 - at sikre grundig og individuel instruktion i læsning og skrivning
 - at sikre vedvarende fokus på den mest hensigtsmæssige implementering af it-hjælpe midler for den enkelte
 - at sikre mange gentagelser af det faglige stof
 - langsom progression.

Projektet har med kombinationen af AVU basis, AVU trin 1 samt aktiviteter inden for OBU haft mulighed for at skabe tilfredsstillende tidsmæssige ram-

mer, der har kunnet understøtte en hensigtsmæssig læringsproces hos deltagerne.

- Udbredelse af læse- og ordblindefaglig viden på tværs af underviser- og vejleder-teamet har kunnet sikre en gavnlig tilrettelæggelse af undervisningsopgaver i alle fag og skabe en oplevelse af fælles ansvar for at afhjælpe følgerne af ordblindhed såvel gennem træning af skriftsproglige færdigheder såvel som implementering af kompenserende hjælpemidler på hensigtsvarende vis.

Ad 2)

Programteori kan langt i overvejende grad vurderes som gangbar i forhold til eksisterende viden om, 'hvad der virker'. Når det ikke lader sig gøre fuldt ud, men kun i overvejende grad, skyldes det, at særlige forhold som dysleksi og dobbeltdiagnoser endnu ikke er tilstrækkelig belyst forskningsmæssigt, når det gælder forhold som undervisningstilrettelæggelse, metodiske overvejelser, forventninger om progression med videre.

I det omfang dysleksiforskningen kan kvalificere programteori og implementering, gælder det først og fremmest punkter vedrørende lærerqualifikation, læreres muligheder for sparring, supervision og dialog samt kombinationen af undervisningselementer (AVU, OBU og hensyntagende undervisning), ikke mindst OBU og de delelementer, som denne type af undervisning rummer.

Vi ved fra forskellige undersøgelser, også i Danmark (Holders m.fl. 1996), at der er en sammenhæng mellem underviserens viden om læsning, ordblindhed og skriftens principper på den ene side og fremgang i læsefærdigheder, det vil sige kursistudbytte, på den anden side. At underviserne får indblik i ordblindhed og undervisningsmetoder er således en hensigtsmæssig disposition i projektet. Yderligere bidrager også muligheden for erfaringsudveksling mellem undervisere og supervision udefra til opdatering og udbygning af undervisernes faglige indsigt.

Undervisning

I forhold til undervisningens indhold finder programteori og implementering også rygdækning i den læsefaglige forskningslitteratur:

- Det er en central pointe (fx Arnbak og Borstrøm, 2004; Elbro, 2007; Holders m.fl., 1996; Shaywitz, 2003), at tidsfaktoren er væsentlig at forstå og medtænke ved tilrettelæggelse af undervisning for ordblinde. Det gælder på to måder. For det første er ordblindhed en skriftsproglig indlæringsvanskelighed, som nødvendiggør tid til grundig instruktion og hyppig repetition og træning i læse- og staveundervisningen. Således er elementet OBU med de tilknyttede, lovgivne bestemmelser om lav holdkvotient og friheden til selv at opstille tidshorisonter for forskellige undervisningsmål befordrende for arbejdet med læsning -, skrivning og stavning (lav holdkvotient giver fx rum til mere dialog og træningstid med den enkelte etc.). For det andet er ordblindhed forbundet med et stort tids- og resurseforbrug ved læsning og skrivning i alle faglige sammenhænge. Ved at arbejde med både AVU basis og AVU trin 1 i kombination med hen-

syntagende undervisning i fagene dansk, engelsk og matematik understøttes de unge ordblindes mulighed for at bruge den fornødne tid på at komme tilstrækkeligt i dybden med undervisningstemaer, der falder inden for rammerne af alle tre typer af undervisning. Fx er undervisning i læsestrategier et tema, som uden problemer kan falde ind under både AVU basis, AVU trin 1 og hensyntagende fagundervisning for ordblinde.

- Veje Videre er som nævnt et konglomerat af flere forskellige undervisningstilbud: AVU basis, AVU trin 1, OBU og herunder også hensyntagende fagundervisning og specialpædagogisk vejledning. OBU-aktiviteterne har ikke alene været hyppigt repræsenteret på deltagerens skoleskema i projektførelsen. OBU-underviserne har også været ansvarlige for at undervise deltagerne i andre fag, hvortil der derfor ubesværet har kunnet brede sig en ordblindespecifik viden om hensigtsmæssig tilrettelæggelse af undervisningsaktiviteter. Ud fra metodekatalogerne at dømme lader dette også til at have været tilfælde.

OBU-elementets massive tilstedeværelse i projektførelsen legitimerer i høj grad programteorien ud fra et læsefagligt synspunkt. OBU er i Danmark hægtet op på en undervisningsbekendtgørelse og desuden en pædagogisk vejledning, som udpeger forskellige undervisningstemaer og en direkte instruerende tilgang, som solid og veldokumenteret læseforskning anbefaler, at man baserer ordblinderettet læse- og skriveundervisning på. Undervisningsministeriets pædagogiske vejledning er på sin vis et katalog over, hvordan man som underviser af (unge) voksne med ordblindhed har *bedst* mulighed for at opnå en undervisningseffekt i forhold til øget skriftsproglige færdighed og opmærksomhed.

- OBU rummer muligheden for specialpædagogisk støtte, det vil sige vejledning om og hjælp til anskaffelse af it-udstyr (og instruktion i at anvende det). It-støtten kan, hvis den implementeres grundigt og individuelt, give mulighed for lettere at følge undervisningen i alle fag, selvom der indgår læse- og skrivekrævende opgaver. Når man underviser unge voksne med ordblindhed, er det naturligvis altid etisk rigtigt at oplyse om de muligheder, som borgere med ordblindhed har for at anskaffe og modtage undervisning i brug af individuelle it-hjælpemidler. Men lovbekendtgørelsen af OBU rummer en *forpligtelse* til at gøre det, hvilket naturligvis indebærer, at udbyderen af OBU må være forpligtet til at holde sig ajour med hensyn til it-udstyr og kompensationsmuligheder.

Når it-elementet fremhæves på dette punkt, er det desværre ikke, fordi der eksisterer overvældende mange forskningsresultater, der klart og overbevisende dokumenterer effekterne af it-hjælpemidler i undervisning af ordblinde. Det er på den ene side næsten indlysende, at et it-hjælpemiddel som fx talesyntese rummer mulighed for en højere 'her-og-nu'-læsehastighed (og –præcision) som følge af hjælpemidlets 'eliminering' af de afkodningsmæssige barrierer i ordblindhed. Dette er også dokumenteret til fulde i en række mindre undersøgelser af både ordblinde, men tillige personer med mere generelle indlærings- og læsevanskeligheder (Föhrer & Magnusson, 2003; Arendal, 2007). På den anden side er dette ikke ensbetydende med bedre 'her-og-nu'-læseforståelse for alle ordblinde. Den er i høj grad også betinget af forhold ved teks-

ten (syntaks, ordvalg og fremstillingsform), ved læseformålet samt ved læseren (den samlede tale- og skriftsproglige 'profil').

For udforskningen af såvel talesyntese som af andre it-hjælpe midler med kompensatorisk potentiale gælder endvidere sammenfattende, at det (endnu) er vanskeligt at drage sikre konklusioner om hjælpemidlernes selvstændige effekt *på gennemførelse af uddannelse* (Föhrer & Magnusson, 2003). Der hersker dog nogenlunde konsensus om, at det er noget nær altafgørende for det kompensatoriske udbytte i studiesammenhæng, at den pædagogiske implementering af it-støtten prioriteres højt, samt at underviserne har gode dysleksi- og it-faglige færdigheder og forstår at opmuntre de ordblinde studerende til at anvende hjælpemidlerne på en hensigtsmæssig måde for den enkelte (Föhrer & Magnusson, 2003; Petersen, 2010). Denne pointe fremhæves også udtrykkeligt i Veje Videres metodekatalog for undervisere.

Vejledning

I forhold til vejledningsindsatsen konstateres god overensstemmelse mellem på den ene side anbefalingerne i tilgængelige rapporter og publikationer om vejledning af uddannelses- og arbejdsmarkedsudsatte unge (fx Capacent, 2009) og på den anden side projektets programteori og implementeringen.

- Der er forskningsmæssigt belæg for at hævde, at handicapspecifik viden er afgørende for en succesfuld uddannelsesvejledning af personer i målgruppen (Capacent, 2009). Således underbygges punktet i programteorien om, at vejlederne skal have adgang til ordblinddefaglig supervision og adgang til fagrelevant netværk (hvilket implementeringen i praksis også gav mulighed for).
- Det er begrænset, hvad der findes af publikationer om vejledning af uddannelses- og arbejdsmarkedsudsatte unge med ordblindhed. Man kan dog finde anbefalinger til tilrettelæggelse af vejledningen af udsatte unge med svær ordblindhed hos Olsen & Schultz (2010), som på baggrund af forespørgsler hos fagfolk på området identificerer følgende vejledningsmæssige parametre som helt centrale:
 - Personer med specialfaglig viden om ordblindhed og dette handicaps vidtrækkende konsekvenser skal være repræsenteret i hele vejledningsforløbet (svarende til Capacent, 2009)
 - Vejledningen skal være helhedsorienteret
 - Der skal opbygges tværinstitutionelle netværk omkring den unge med ordblindhed (vejledere fra afgivende og modtagende undervisningssted, UU-vejleder, mentor med flere)
 - Rettidighed i vejledningen er afgørende.

Disse identificerede parametre svarer i høj grad til principperne i vejledningsindsatsen i Veje Videre (jf. programteori).

Ad 3)

I de foreliggende projektdokumenter findes ikke mange direkte deltagerudsagn (fx interviews eller kursistcitater). Metodekatalogernes afsluttende kursisthistorie ("Et skridt på vejen") skiller sig dog ud og opsummeres her.

Den skrivende kursist fortæller som led i en bunden skriftlig opgave fra undervisningen sin og medkursisternes fælles succeshistorie om overgangen fra en position præget af stor uvished og manglende tro på egne muligheder til det modsatte – en afklaret og både fagligt og personligt styrket position.

Kursistens beskrivelse tager i høj grad udgangspunkt i den personlige sårbarhed, som deltagerne møder uddannelsessystemet med og de sociale vanskeligheder, som kendetegner mange af dem. I kursistens perspektiv har Veje Videres undervisere og vejledere haft forståelse for den komplekse udfordring, det er at hjælpe målgruppen igennem et uddannelsesforløb. Og kursisten ser den pædagogiske tilrettelæggelse af aktiviteter og måden, man har mødt kursisterne på med empati, tålmodighed og vedholdenhed, samt ikke mindst muligheden for it-støtte som centrale forudsætninger for en succeshistorie.

Konklusion

Som det fremgår af ovenstående evaluering, er der god overensstemmelse mellem programteori og implementering. Endvidere finder programteorien generelt god rygdækning i den eksisterende litteratur om undervisning og vejledning af ordblinde. Og endelig synes en enkeltstående kursistevaluering fra projektets metodekataloger foreløbig at bekræfte i al fald dele af programteorien.

Referencer

- Arnbak, Elisabeth & Borstrøm, Ina (2004): *Pædagogisk implementering af den forberedende voksenundervisning*. Undervisningsministeriet
- Capacent (2009): *Uddannelsesresultater og –mønstre for børn og unge med handicap*. Capacent
- Dahler-Larsen, Peter (2003): ”Virkningsevaluering”. I: Dahler-Larsen, Peter: *Selvevalueringens hvide sejl*. Syddansk Universitetsforlag
- Elbro, Carsten (2007): *Læsevanskeligheder*. Gyldendal
- Gadegaard, Vibeke & Mundt, Lise (2008): *Veje Videre. 2. statusrapport*. VUC Hvidovre-Amager
- Gadegaard, Vibeke (2008): *Midtvejsevaluering*. VUC Hvidovre-Amager
- Gadegaard, Vibeke (2009): ”Veje videre – et uddannelsesprojekt for unge ordblinde” I: *Læsepædagogen* Nr. 2/2009
- Gadegaard, Vibeke (2010a): ”Midtvejsevaluering” (afsluttende) for uddannelsesprojektet *Veje Videre*. VUC Hvidovre-Amager
- Gadegaard, Vibeke (2010b): *Strateginotat til projektet ”Veje Videre”*. VUC Hvidovre-Amager
- Gadegaard, Vibeke (2010c): *Oplæg ved Veje Videre-konferencen 12. marts 2010 (Den Sorte Diamant)*. www.vucha.dk/veje_videre_konference.html
- Holders, Bianca m.fl. (1996): ”Undervisning af voksne ordblinde. En undersøgelse af af undervisningseffekt og lærerkvalifikationer i ordblindeundervisningen i AOF” *Den røde serie nr. 29*, Skolepsykologi
- Mundt, Lise (2006): ”*Veje videre*” – et uddannelsesprojekt for unge ordblinde. August 2007 – juni 2010 (juli 2013). *Samlet projektbeskrivelse*. VUC Hvidovre-Amager
- Mundt, Lise (2007): *Veje Videre. 1. statusrapport*. VUC Hvidovre-Amager
- Olsen, Martin H. & Schultz, Mia F. (2010): *Er der nogen I den her togvogn, der kan stave til ”resurse”?* Dansk Videnscenter for Ordblindhed
- Pedersen, Carsten S. (2003): ”Målopfyldelsesevaluering”. I: Dahler-Larsen, Peter: *Selvevalueringens hvide sejl*. Syddansk Universitetsforlag
- Petersen, Leif (2010): ”Kompensatorisk it” I: Undervisningsministeriet (2010): *Pædagogisk vejledning til ordblindeundervisning for voksne*. Undervisningsministeriet

Shaywitz, Sally (2003): *Overcoming Dyslexia*. A. A. Knopf, NY.

Undervisningsministeriet (2010): *Pædagogisk vejledning til ordblindeundervisning for voksne*.
Undervisningsministeriet

Formidling af projektet og metodekatalogerne 2008 – 2010

- Seminar for erhvervsskolelærere, september 2008
- Undervisningsministerens åbningstale ved konferencen ”Ord 09”, august 2009
- Præsentation af projektet – erfaringer og resultater – ved konferencen ”Ord 09”, august 2009
- Artikel i Ordblindelbladet, nr. 3, 2009
- Artikel i Læsepædagogen, nr. 2, april 2009
- Præsentation af projektet over for andre VUC’ere, forår 2009
- Præsentation af projektet på landsdækkende DVO-netværksmøde for ordblindeundervisere, marts 2009
- Præsentation af projektet for ledelsen i Kontoret for Specialundervisning og AVU, Undervisningsministeriet, november 2009
- Præsentation af projektet og anvendelsen af it-hjælpeprogrammer for Fag- og pædagogiske konsulenter i Undervisningsministeriet, november 2009
- Præsentation af projektet på DVO-seminar for udvalgte vejledere, undervisere, læsekonsulenter og skoleledere om overgange mellem ungdomsuddannelser, Tøystrup Gods
- Artikel om ordblindeundervisningen på VUC i Politiken, februar 2010.
- Afsluttende Veje Videre-konference i Den Sorte Diamant for undervisere, vejledere og andre interessenter, marts 2010 i
- Præsentation af metodekataloger på landsdækkende DVO-netværksmøde for ordblindeundervisere, marts 2010
- Omtale af metodekataloger i DVO’s elektroniske nyhedsbrev, Nyt om Ordblindhed Nr. 67, marts 2010

(citeret fra: Gadegaard, 2010a)